

TASTBAAR
VERLEDEN

Henk 't Jong

DE TOMBE VAN FLORIS V

HET TRAGISCHE EINDE VAN
DE GRAAF VAN HOLLAND

Henk 't Jong

DE TOMBE VAN FLORIS V

Het tragische einde van
de graaf van Holland

Uitgeverij Omniboek

Eerder verschenen in de reeks Tastbaar verleden:

Adrian Goldsworthy, *De Muur van Hadrianus* (2018)

Anton van Hooff, *Het Plakkaat van Verlatinge* (2018)

Luit van der Tuuk, *De lier van Trossingen* (2019)

Arnout van Cruyningen, *De boekenkist van Hugo de Groot* (2021)

Uitgeverij Omniboek

Postbus 13288, 3507 LG Utrecht

www.omniboek.nl

Copyright © 2021, Uitgeverij Omniboek

Omslagontwerp Garage bno

Vormgeving binnenwerk Studio Mol

Omslagbeeld Paul Beentjes, 2020

ISBN 9789401917452

ISBN e-book 9789401917469

NUR 684

De auteur gebruikt het icon van zijn Heraldisch atelier De Raaf bij afbeeldingen die door het atelier vervaardigd zijn.

Alle rechten voorbehouden. *All rights reserved.*

Uitgeverij Omniboek vindt het belangrijk om op verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van dit boek is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Blijf op de hoogte van onze nieuwe boeken en schrijf u in voor de nieuwsbrief: www.omniboek.nl/nieuwsbrief.

Inhoud

Stamboom	6
Hoofdpersonen	7
Voorwoord	12
1. Herdenkingsmonumenten	19
2. Dood van een koning	35
3. Het kind van Holland	46
4. De voogden	57
5. De opvoeding	67
6. Huwelijk en gezin	76
7. De Henegouwse familie	88
8. Wraak	97
9. Utrechtse troebelen	108
10. De Westfriese afrekening	118
11. Ruzie met zijn schoonvader	133
12. De Engelse connectie en de Schotse opvolging	143
13. Op weg naar het einde	155
14. Samenzwering, ontvoering en doodslag	163
15. Een baar in Alkmaar	175
16. Een tombe met ingewanden	185
17. Nawoord	196
Dankwoord	200
Noten	205
Literatuur	208
Personenregister	218
Plaatsnamenregister	221

I

Herdenkingsmonumenten

In tegenstelling tot onze buurlanden is Nederland nooit echt een land van indrukwekkende standbeelden voor vorsten, staatslieden en helden geweest. Het oudste standbeeld, in Rotterdam, is zelfs van een geestelijke, de geleerde en humanist Desiderius Erasmus (Rotterdam 1466 - Basel 1536). Het werd in 1622 ontworpen door de beroemde bouwmeester en beeldhouwer Hendrick de Keyser. Er moeten wel eerdere standbeelden zijn geweest, maar die zijn niet bewaard gebleven. Van Erasmus is bekend dat er al in 1549 een houten beeld van hem in Rotterdam stond, gevolgd door een stenen exemplaar in 1557. Dat ging in 1572 door oorlogsgeweld verloren, maar werd dus nog tijdens de Tachtigjarige Oorlog vervangen door een bronzen beeld. Het was, volgens historicus Johan Huizinga, wel 'in hooge mate karakteristiek, dat een paar eeuwen lang eigenlijk het eenige openbare standbeeld in Nederland niet dat van een krijgsman, vorst of staatsman is geweest, noch van een dichter, maar van een geleerde, die nog wel dat vaderland tamelijk had veronachtzaamd'.³ Erasmus klaagde in zijn brieven nogal over de Nederlanden en over het gebrek aan waardering in zijn geboorteland.

Pas in de negentiende eeuw, toen de republiek met zijn zeven bijzonder zelfstandige provincies ineens een koninkrijk werd,

Het standbeeld van Erasmus op het Grotekerkplein in Rotterdam.
Foto Jannes Linders, 2008.

moest het natiegevoel gestimuleerd worden. Dat gebeurde onder andere met het schrijven en onderwijzen van een overkoepelende vaderlandse geschiedenis, inclusief fikse heldendaden. Die helden kregen dan weer standbeelden, vooral in de steden. De protestantse negentiende-eeuwers, die het in de regering voor het zeggen hadden, vonden de opstand in de Nederlanden een betere samenbinder voor het volk dan de rooms-katholieke mid-

deleeuwen. Het waren dus vooral postmiddeleeuwse historische helden die in brons en steen op hun sokkels werden gehesen.

De waardering voor middeleeuwse vorsten kwam er, op een paar uitzonderingen na, pas in de twintigste eeuw. Natuurlijk waren er voor die vorsten wel grafmonumenten in de kerken waar ze begraven waren, maar die waren minder zichtbaar. Elke vorstendynastie had zijn eigen favoriete kerken om begraven te worden. Dikwijls waren dat kerken van kloosters die ze zelf gesticht hadden, soms ook die in steden die ze begunstigd hadden en die hoofdsteden van hun vorstendommen waren. De Gelderse graven en hertogen hadden bijvoorbeeld het klooster Gräfenenthal, waarin alleen het grafbeeld van graaf Otto II (die nog een paar jaar voogd van graaf Floris V is geweest) bewaard is. Maar ook de Munsterkerk in Roermond en de Eusebiuskerk in Arnhem fungeerden als begraafplek. De oudste Brabantse hertogen hadden de Sint-Pieterskerk in de hoofdplaats van hun oorspronkelijke graafschap Leuven. Latere generaties lagen bijvoorbeeld in de abdijen van Affligem en Villers of bij de minderbroeders in Brussel. De lange lijst van graven van Vlaanderen toont begravingen in abdijen in Gent, Brugge, Ieper, Cassel, Sint-Omaars en Flines, plus een serietje unieke bijzettingen in kleinere plaatsen.

Het probleem is dat de meeste van die graven en hun monumenten in de loop der eeuwen zijn vernield, vervallen en opgeruimd en tegenwoordig niet meer zichtbaar zijn. En dat geldt met name voor die van de Hollandse graven. De vroegste, nog Westfriese, graven vonden vanaf de tiende eeuw hun laatste rustplaats in de door hen gestichte Abdij van Egmond. Vanaf de vroege twaalfde eeuw kwamen de toen inmiddels 'van Holland' genoemde graven en hun echtgenotes na hun overlijden terecht in de vrouwenabdij van Rijnsburg. Een uitzondering was rooms-koning Willem II, die met zijn broer Floris de Voogd

en zijn vrouw Elisabeth van Brunswijk in de Middelburgse abdij werd bijgezet. Waarom weet niemand. Egmond en Rijsenburg zijn in de aanvangsfase van de Tachtigjarige Oorlog volledig verwoest en de ongetwijfeld aanwezige monumenten zijn verloren gegaan. Enkele in steen gehakte kopjes, van graaf Willem I en zijn dochter Ada die abdis van Rijsenburg was, zitten nog in de wand van de kerk van dit dorp. Er is daar ook nog een fragment van de grafzerk van gravin Petronilla († 1144), met daarop haar nogal schetsmatige portret, bewaard gebleven. In de in 1935 heropgerichte Abdij van Egmond hebben de monniken als aandenken nog niet zo lang geleden een moderne tombe in de kapel gezet waarin resten van de grafelijke familie zijn geborgen.⁴ De Abdij van Middelburg heeft enkele rampzalige branden moeten doorstaan, en het eerste en tweede grafmonument van de koning en de koningin zijn beide verdwenen. Er is alleen nog een fragment van het grafbeeld van Floris de Voogd bewaard gebleven, inclusief een deel van zijn schild met daarop de Hollandse leeuw. Het ligt, met een verkeerd naambordje, in een nis van de gerestaureerde abdijkerk.

Het oudste wel bewaarde beeld van een Hollandse graaf bevindt zich in het buitenland. Het is dat van rooms-koning Willem II uit ongeveer 1250 op een grafzerk in de dom van Mainz. Hij is een van de twee rooms-koningen die daar door aartsbischop Siegfried von Eppstein († 1249) is gekroond. De koningen staan aan weerszijden van de in rijke liturgische gewaden gehulde geestelijke. Het is het enige waarschijnlijk behoorlijk gelijkende portret van een Hollandse graaf van vóór 1300. Van zijn zoon Floris V bestaat zoiets niet, dus niemand weet hoe hij eruitzag. Omdat de schedel die in 1949 in Rijsenburg werd opgegraven niet van hem kan zijn, komen we dat ook niet meer te weten. De enige afbeeldingen van de graaf staan op zijn zegels.

Grafmonument van aartsbisschop Siegfried von Eppstein (overleden in 1249). Bischöfliches Dom- und Diözesanmuseum, Mainz.

Op zijn jongelingszegel is zijn hoofd te klein om goed details te kunnen ontwaren en nogal afgesleten (hij had wel, zoals alle vrije mannen in zijn tijd, halflang haar) en op zijn ruiterszegel zit zijn hoofd in een pothelm en is het helemaal niet zichtbaar. Alle later gemaakte portretten zijn aan de fantasie van de kunstenaars ontsproten. En dus onbetrouwbaar.

Dat geldt ook voor de beelden die in Holland en Zeeland aan de gevels van stadhuizen werden geplaatst. Ook die waren eeuwen na de dood van de meeste graven gehouwen. Het zijn daardoor altijd anachronistische voorstellingen met verkeerde harnassen en kleding uit de vijftiende of zestiende eeuw. En dat geldt eigenlijk ook voor de gravenportretten uit de late vijftiende eeuw die in het Haarlemse stadhuis hangen. Stadhuizen waren in de twintigste eeuw populaire plekken om Floris-monumenten op te richten. Zo zijn in Haarlem, Vlaarding, Leiden en Gouda diverse varianten te vinden en te bezichtigen. En buiten Holland in bijvoorbeeld Nijmegen. Ook werden weleens beeldjes van de graven toegevoegd aan historische panden, zoals het Koning Willems huis in Alkmaar.

De mysterieuze tombe van de bekendste graaf van Holland

Een complot, ontvoering, gijzeling, vluchtpoging en een ongewilde dood: allemaal ingrediënten voor een moderne televisieserie, maar voor graaf Floris V waren deze zaken niets minder dan de werkelijkheid. In 1296 overleed de bekendste graaf van Holland. De verhalen over wat er na zijn dood met zijn lichaam gebeurde spreken elkaar hier en daar tegen. Feit is dat er in Alkmaar een relatief onbekende tombe van Floris V te vinden is: een uniek stukje tastbaar verleden. Maar klopt het wel dat het lichaam of de ingewanden van Floris V ooit in deze tombe hebben gelegen? En in welke traditie kunnen we dit historische monument plaatsen?

Henk 't Jong zoomt in op Floris' leven, werken en dood en toont het ware verhaal van 'der keerlen god'. Nadat de graaf uit de Canon van Nederland is gehaald, zorgt dit boek ervoor dat hij uit de vergetelheid blijft.

Henk 't Jong (1948) is historicus, heraldicus, schrijver en blogger. In 2009 studeerde hij af aan de Universiteit Leiden met middeleeuwse geschiedenis als specialisatie. 't Jong debuteerde in 2018 met zijn veelgeroemde boek *De dageraad van Holland. De geschiedenis van het graafschap Holland 1100-1300* en in 2020 publiceerde hij *De oudste stad van Holland*, over de geschiedenis van de stad Dordrecht.

'Dit is over de gehele linie gewoon een goed vormgegeven, didactisch goed opgebouwd en vooral boeiend boek dat ik u van harte kan aanbevelen.' – Jona Lendering op historiek.nl over *De dageraad van Holland*.

Uitgeverij Omniboek

www.omniboek.nl

NUR 684
ISBN 978 94 0191 745 2

9 789401 917452